

Polad Soltan oğlu ABDULLAZADƏ
Bakı Avrasiya Universiteti, magistrant
E-mail: polad.abdullazade@gmail.com

DAYANIQLI İNKİŞAFIN REALLAŞDIRILMASINDA TƏHSİL SİSTEMİNİN ROLU

Xülasə

Hər bir ölkə dayanıqlı və iqtisadi inkişaf üçün təhsilin milli strategiyasını hazırlamalı, bu strategiyanın həyata keçirilməsi üçün müəyyən plan qəbul etməli, təhsil sistemini müasirləşdirmək məqsədilə normativ sənədlər hazırlamalıdır. Prezident İlham Əliyevin təhsil işçiləri qarşısına qoyduğu "Azərbaycanın iqtisadi potensialını intellekt kapitalına çevirək" vəzifəsini rəhbər tutaraq, ölkə təhsilini, elmini daha da inkişaf etdirmək, ali təhsilimizin Avropa təhsil sisteminə uyğunlaşdırılması istiqamətində daha böyük uğurlara imza atılmışdır. Azərbaycan, başqa ölkələr kimi, dayanıqlı inkişafa keçmək üçün öz fəaliyyətini gücləndirmişdir. Bu fəaliyyətin əsas istiqamətini həm də təhsil sisteminin məqsədyönlü şəkildə müasirləşdirilməsi təşkil edir. Məqalədə qeyd olunduğu kimi müasir iqtisadi inkişafı şərtləndirən əsas amillərdən biri ölkədə qabaqcıl texnologiyaların tətbiqi, informasiya cəmiyyətinin yaradılması və elmtutumlu iqtisadiyyatın formalaşdırılmasıdır. İnkişafın Azərbaycan modeli dedikdə, daha çox yüksək texnologiyalı iqtisadiyyatın yaradılması, iqtisadiyyatın intellektual çəkisinin artırılması, elmin və təhsilin tərəqqisinə dövlətin xüsusi diqqəti, təhsil almaq üçün dövlət hesabına dünyanın aparıcı universitetlərinə çoxlu sayda tələbə göndərilməsi, texnoparkların formalaşdırılması, yeni texnologiya sistemlərinin yaradılmasının dövlət tərəfindən dəstəklənməsi və s. bu qəbildən olan tədbirlər başa düşülür.

Açar sözlər: təhsil, iqtisadiyyat, dayanıqlı inkişaf, bilik, əmək, bazar, kapital.

UOT: 330

JEL: O10

Giriş

Dayanıqlı inkişaf üçün ən vacib və həlledici amillər təhsil və idarəetmə ilə bağlı olduğuna görə dünya birliyi fəaliyyətini bu istiqamətdə qurmuşdur. Hələ 1992-ci ildə BMT-nin Rio-de-Janeyroda (Braziliya) keçirilən "İnkişaf və ətraf mühit" adlı beynəlxalq sammitində ölkə və hökumət başçıları təhsilin inkişaf üçün həlledici faktor olduğu barədə razılığa gəlmişdilər. 2002-ci ildə isə Yohannesburqda (CAR) keçirilən sammitdə dayanıqlı inkişaf sahəsində təhsilin əsas prioritetlərindən biri olması barədə müvafiq qərar qəbul edilmişdir. Bu təşəbbüsü yüksək dəyərləndirən BMT dayanıqlı inkişaf üçün təhsil üzrə dekada elan etmişdir (2005-2014-cü illər) [2].

Dünya ölkələrinin həyatında təhsilin rolunun təzahürü üç funksiyanın yerinə yetirilməsi ilə ifadə olunur. Bunlardan birincisi iqtisadi sferanı əhatə edir. Təhsil sisteminin buradakı ölkələrin və dünya birliyinin iqtisadi göstəricilərini yaxşılaşdıraraq insanların müasir, səmərəli biliklər

aldıqları və onları öz işlərində tətbiq edə bildikləri sosial qrupları formalaşdırmaqdan ibarətdir. İkinci funksiya sosial məsələləri əhatə edir. Belə ki, məhz təhsil vasitəsilə insan sosial bacarıqlara yiyələnir. Sonuncu mədəni funksiyadır. Cəmiyyətdə təhsilin mühüm rollarından biri mədəni dəyərləri çatdırmaq, insanın şəxsiyyətini tərbiyə etmək, yaradıcılıq qabiliyyətlərini üzə çıxarmaqdır [2].

Cəmiyyətin dayanıqlı inkişafın dayanıqlı inkişafını təmin etmək üçün Azərbaycanda bütün zəruri amillər mövcuddur. Sosial-iqtisadi və mədəni həyatında böyük təkamül yolunu inamla keçən Azərbaycan sabit, təhlükəsiz və müasir həyat səviyyəsini təmin etmiş ölkə kimi bütün dünyada tanındı. Ölkənin beynəlxalq nüfuzu əhəmiyyətli dərəcədə artmış, cəmiyyətdə dövlətçilik ənənələri güclənmiş, müasir sosial-iqtisadi infrastruktur quruculuğu uğurla həyata keçirilmişdir.

Əsas mətn

Azərbaycan rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanına çevrilməlidir. Son

dövlərdə dünya iqtisadiyyatında müşahidə olunan inqilabi texnoloji dəyişikliklər şəraitində ölkələrarası rəqabət daha da artmışdır. Dünyada artan rəqabətə hazır olmaq üçün hər bir ölkənin prioriteti yüksək rəqabətli insan kapitalını formalaşdırmaqdır. Bunun üçün müasir təhsil, innovasiyaları təşviq edən münbit şərait və insanların sağlamlığı əsas şərtədir. Bu prioritetin uğurla reallaşdırılması üçün növbəti üç məqsədə nail olunmalıdır: XXI əsrin tələblərinə uyğun təhsilin qurulması; yaradıcı və innovativ cəmiyyətin formalaşması; vətəndaşların sağlam həyat tərzinin formalaşması[3].

Dövlətin dayanıqlı inkişafını şərtləndirən amillərdən biri də yüksək səviyyəli təhsil sistemidir. Azərbaycanda XXI əsrin tələblərinə uyğun olan təhsil sisteminin formalaşmasında dövlətin iqtisadi potensialının payı mütləq artırılmalıdır. Dünyada artan rəqabətə davam gətirə bilmək üçün iqtisadiyyatın uzunmüddətli inkişafı müasir və güclü təhsilə arxalanmalıdır. Məhz təhsil vasitəsilə insan kapitalının milli sərvətdə iştirak payı dayanıqlı şəkildə artırılmalıdır. Strateji dövrdə kompetensiya, sosial vərdişlər və bacarıqların harmoniyada inkişafına əsaslanan "ömürboyu təhsil"ə xüsusi önəm verilməlidir. Güclü təhsil hesabına yüksək peşə bacarıqlarına malik insan kapitalı yaratmaq üçün ali təhsil müəssisələrinin beynəlxalq səviyyədə keyfiyyət baxımından rəqabətədavamlığı təmin olunmalıdır.

XX əsrin sonunda bəşəriyyətdə baş verən dəyişikliklər, müasir cəmiyyətin dinamikasında yaranan şərait biliklərin ötürülməsi, formasına və məzmununa öz təsirini göstərdi. Artıq əyani təhsil inkişafdan, demək olar ki, geri qalır. Dünya təhsil sisteminin düşdüyü bu problemin aradan qaldırılması yolları haqqında düşünən tədqiqatçılar (B.İ.Soldatkin, S.L.Lobaçev) müəyyən xarakterik amillərin nəzərə alınmasını vacib sayırlar.

- Bütün arzu edənlərə lazımı təhsil imkanının təmin olunmaması.
- Alınan biliklərin yeni texnologiyaların inkişafı səviyyəsindən geri qalması.
- Təhsil sisteminin müxtəlif sosial-iqtisadi şəraitlərə uyğunlaşmasının aşağı olması, konkret təhsil müəssisələrində alınan təhsilin spesifikliyi və s. (7)

"Gənclərin xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil almalarına dair 2022–

2026-cı illər üçün Dövlət Proqramı"nın əsas məqsədi gənclərə xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil alma imkanları yaratmaqla, Azərbaycan Respublikasının dayanıqlı inkişafını təmin edəcək və global çağırışlara cavab verəcək yeni texnologiyaları çevik mənimsəyən, praktiki bilik və bacarıqlara yiyələnən, müasir və gələcək əmək bazarının tələblərinə cavab verən rəqabətqabiliyyətli və yüksəkixtisaslı peşəkar kadrların hazırlanmasını təmin etməkdir. Burada qeyd edilir ki, Dövlət Proqramının icrası müddətində hər il 400 nəfərdən çox olmamaqla, ümumilikdə 2000 nəfərədək Azərbaycan Respublikası vətəndaşının xaricdə nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində ali təhsilin bakalavriat və magistratura səviyyələrində təhsil alması təmin ediləcək. Dövlət Proqramının icrası ölkədə daha keyfiyyətli insan kapitalının formalaşmasına və Azərbaycanın beynəlxalq reytinglərdə mövqelərinin əhəmiyyətli şəkildə yaxşılaşmasına şərait yaradacaq, əmək bazarında tələb olunan ixtisas sahələri üzrə peşəkar kadrlar hazırlanacaq, ölkəyə qayıdan məzunların ən müasir təcrübə və biliklərdən istifadə edərək göstərəcəkləri fəaliyyət ölkənin tərəqqisinə töhfə verəcək. Bütün bunlar təhsil hesabına dinamik inkişafa hesablanmışdır.(6)

Ümumilikdə son 20 ildə "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə strategiya"ya müvafiq olaraq təhsilin bütün pillələrində maddi-texniki bazanın, tədris şəraitinin yaxşılaşdırılması, təhsilin məzmunca genişləndirilməsi bu sahədə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının, təhsil sistemində yeni maliyyələşmə mexanizminin tətbiqi diqqət mərkəzindədir. Həyata keçirilən tədbirlər sırasında ən vacib strateji istiqamət təhsilin məzmununun yeniləşdirilməsi; yeni proqram, dərslər və dərslər vəsaitlərinin hazırlanması; təhsilin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi, ali təhsil müəssisələrinin maddi-texniki və tədris bazasının möhkəmləndirilməsi; tədrisdə müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından (İKT) istifadə olunması; şagirdlərin biliyinin daha müasir üsullarla qiymətləndirilməsi və beynəlxalq əlaqələrin genişləndirilməsi yolu ilə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi prioritet istiqamətlər təşkil edir.

Dayanıqlı inkişaf üçün təhsil metodologiyasının nəzərdə tutulmalı vəzifələri barədə qeyd

etdim ki, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması, ictimai həyatın müxtəlif sahələrində disproporsiyaların və sosial-iqtisadi sahədə təbəqələşmənin aradan qaldırılması əsasında sosial tərəfdaşlıq, təhsilə dayanıqlı inkişafın maraqlarına cavab verməsi dərəcəsini əks etdirən indikatorlar sisteminin işlənilməsi, əsas diqqətin biliklərin təmin olunmasına deyil, problemlərin aradan qaldırılması və onların mümkün həlli variantlarının tapılmasına istiqamətləndirilməsi, ənənəvi fənlərin tədrisinin və onların proqramlarının strukturunun dəyişdirilməsi, fənlərarası sintezin həyata keçirilməsi, dayanıqlı inkişafın səmərəli olması üçün onun problemlərinin bütün tədris fənlərinə, proqram və kurslara inteqrasiyası, dayanıqlı inkişaf problemlərinə həsr olunmuş konkret kursların keçirilməsi, tədris metodlarının yaradıcılıq verdişlərini inkişaf etdirən geniş diapazondan istifadə olunması, hər bir ölkədə dayanıqlı inkişafın təşkili, maliyyələşdirilməsi və qiymətləndirilməsi üçün zəruri tədbirlərin müəyyənləşdirilməsi və təhsil prosesinin bu yeni istiqamətdə milli fəaliyyət planı və strategiyasının hazırlanması zəruridir.

Nəticə

Məlum məsələdir ki, industrial cəmiyyətin inkişafı elm və texnikanın möhtəşəm inkişafını şərtləndirir. Bununla yanaşı, həmin inkişaf insanların həyat şəraitinin pisləşməsi, ətraf mühitin sürətlə aşılınması kimi mənfi nəticələr də doğurur. Dayanıqlı inkişaf konsepsiyası insanın iqtisadi fəaliyyətinin biosferin imkanları ilə harmonikləşdirilməsini nəzərdə tutur. Təhsillə dayanıqlı inkişafın əlaqəsi müstəvisində onların əlaqəsi birmənalı deyil. Burada söhbət təhsilin

bəşər sivilizasiyasının xilasındakı həlledici rəolundan gedir. Çünki qlobal ekoloji böhranın səbəblərini dərk etmək, antropogen ekoloji fəlakətin qarşısını almaq üçün müvafiq təhlillər aparmağa, problemin köklərini üzə çıxarmağa məhz təhsil və elm qadirdir. Bu baxımdan, dayanıqlı inkişaf üçün təhsildə ekoloji məsələlər ön plana çəkilməlidir.

Ümumilikdə məqalədə qeyd etdiyiniz amillər dünyanın inkişafında keyfiyyətə yeni bir mərhələdən xəbər verir. Təhsil strategiyası qlobal cəmiyyətin tələblərinə cavab verməlidir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Dayanıqlı inkişafın sosial və fəlsəfi problemləri. Bakı, "Elm və təhsil", 2019, 312 səh.
2. Ağayev R. və Mehtiyev A. Azərbaycanda orta təhsil sisteminin Cənubi Qafqaz, Baltik və Şərqi Avropa ölkələri ilə müqayisəli tədqiqi. İqtisadi Təşəbbüslərə Yardım İB, Bakı – 2019
3. "Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış" İnkişaf Konsepsiyası
4. Azərbaycan Respublikasında Təhsilin İnkişafı üzrə Dövlət Strategiyası
5. Azərbaycan Respublikasında təhsil siyasətinə dair müxtəlif dövlət proqramları və qanunvericilik aktları
6. "Gənclərin xarici ölkələrin nüfuzlu ali təhsil müəssisələrində təhsil almalarına dair 2022–2026-cı illər üçün Dövlət Proqramı"
7. Məmmədov H. Azərbaycanda bilik iqtisadiyyatının formalaşdırılması istiqamətində dövlət səviyyəsində ciddi tədbirlər həyata keçirilir.

Полад Солтан оглы АБДУЛЛАЗАДЕ

РОЛЬ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В РЕАЛИЗАЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ

Резюме

Каждая страна должна подготовить национальную стратегию образования для устойчивого и экономического развития, принять конкретный план реализации этой стратегии и подготовить нормативные документы с целью модернизации системы образования. Руководствуясь задачей «Превратим экономический потенциал Азербайджана в интеллектуальный капитал», которую Президент Ильхам Алиев поставил перед работниками образования, были достигнуты большие успехи в направлении дальнейшего развития образования и науки страны, адаптации нашего высшего образования к европейским Система обучения. Азербайджан, как и другие страны, усилил свою деятельность по переходу к устойчивому развитию. Основным направлением этой деятельности является целенаправленная

модернизация системы образования. Как отмечается в статье, одним из основных факторов, определяющих современное экономическое развитие, является применение в стране передовых технологий, создание информационного общества, формирование наукоемкой экономики. Под азербайджанской моделью развития мы понимаем создание более высокотехнологичной экономики, увеличение интеллектуального веса экономики, особое внимание государства к прогрессу науки и образования, направление большого количества студентов в ведущие мировые университеты для обучения за счет государства, формирование технопарков, поддержка создания государством новых технологических систем и т.д. такие меры понятны.

Ключевые слова: образование, экономика, устойчивое развитие, знания, труд, рынок, капитал

Polad Soltan ABDULLAZADE

The role of the education system in the realization of sustainable development

Summary

Each country should prepare a national strategy of education for sustainable and economic development, adopt a specific plan for the implementation of this strategy, and prepare normative documents for the purpose of modernizing the education system. Guided by the task of "Let's turn Azerbaijan's economic potential into intellectual capital", which President Ilham Aliyev set before the education workers, greater successes have been achieved in the direction of further developing the country's education and science, adapting our higher education to the European education system. Azerbaijan, like other countries, has strengthened its activities to move to sustainable development. The main direction of this activity is the purposeful modernization of the education system. As mentioned in the article, one of the main factors determining modern economic development is the application of advanced technologies in the country, the creation of an information society, and the formation of a science-efficient economy. By the Azerbaijani model of development, we mean the creation of a more high-tech economy, increasing the intellectual weight of the economy, special attention of the state to the progress of science and education, sending a large number of students to the world's leading universities for education at the state's expense, forming technoparks, supporting the creation of new technology systems by the state, etc. such measures are understood.

Keywords: education, economy, sustainable development, knowledge, labor, market, capital